NO.ORDPEIL
landschap.erfgoed

LAUTA STATE WIER

13 oktober 2015

Uitsnede van de kaart van Jan Jans (1590, Nationaal Archief, Den Haag, collectie Hingman)

INLEIDING

PERIODE I 18E EEUW 4

PERIODE II 19E EEUW 6

PERIODE III 20E EEUW 10

CONCEPT SCHETS 12

COLOFON 20

Rond 1192 is Lauta State gebouwd door Schelte Lauta. Uit de twee daaropvolgende eeuwen zijn er geen bekende geschreven bronnen over de familie Lauta. Rond 1400 is er opnieuw sprake van een Schelte Lauta, die vanaf het eiland Rhodos vocht tegen de Turken. Toen Schelte in 1410 terugkeerde naar Friesland liet hij de stins opknappen. Het is duidelijk dat de familie Lauta een grote invloed had binnen Friesland. Dat blijkt onder andere uit het feit dat de familie Lauta een grietman mocht leveren binnen de grietenij Menaldemadeel. Jel Lauta was de laatste telg uit de familie. Halverwege de 16e eeuw overleed zij en werd de stins eigendom van haar man: Goslick van Hiddema. Aanvankelijk was het niet gangbaar dat stinzen permanent bewoond werden. Stinzen bestonden doorgaans enkel uit een stenen toren met een verdedigings- en schuilfunctie (Borsen, z.d.). In 1634 vond er in opdracht van Andries Hiddema nieuwbouw plaats op het terrein. Waarschijnlijk werd de oorspronkelijke stins hierbij niet betrokken, want men had het over 'nieuwbouw naast de oude zware toren'.

Vanaf dit moment werd er van "Lauta State" gesproken (Stinsen in Friesland, z.d.). Lauta State werd lange tijd gezien als één van de mooiste staten van Friesland (Karstkarel, 2005). De State had twee bouwlagen met daarop een zadeldak tussen trapgevels. De ingang van de State werd gevormd door een uit zuilen en een wapenschild bestaande toegangspoort. Verder was het huis geheel omgracht (Stinsen in Friesland, z.d.). De kleindochter van Andries Hiddema, Luts Goslick van Hiddema, trouwde met Horatius van Knijff. Door vererving kwam Lauta State uiteindelijk in handen van de familie van Knijff (Borsen, z.d.).

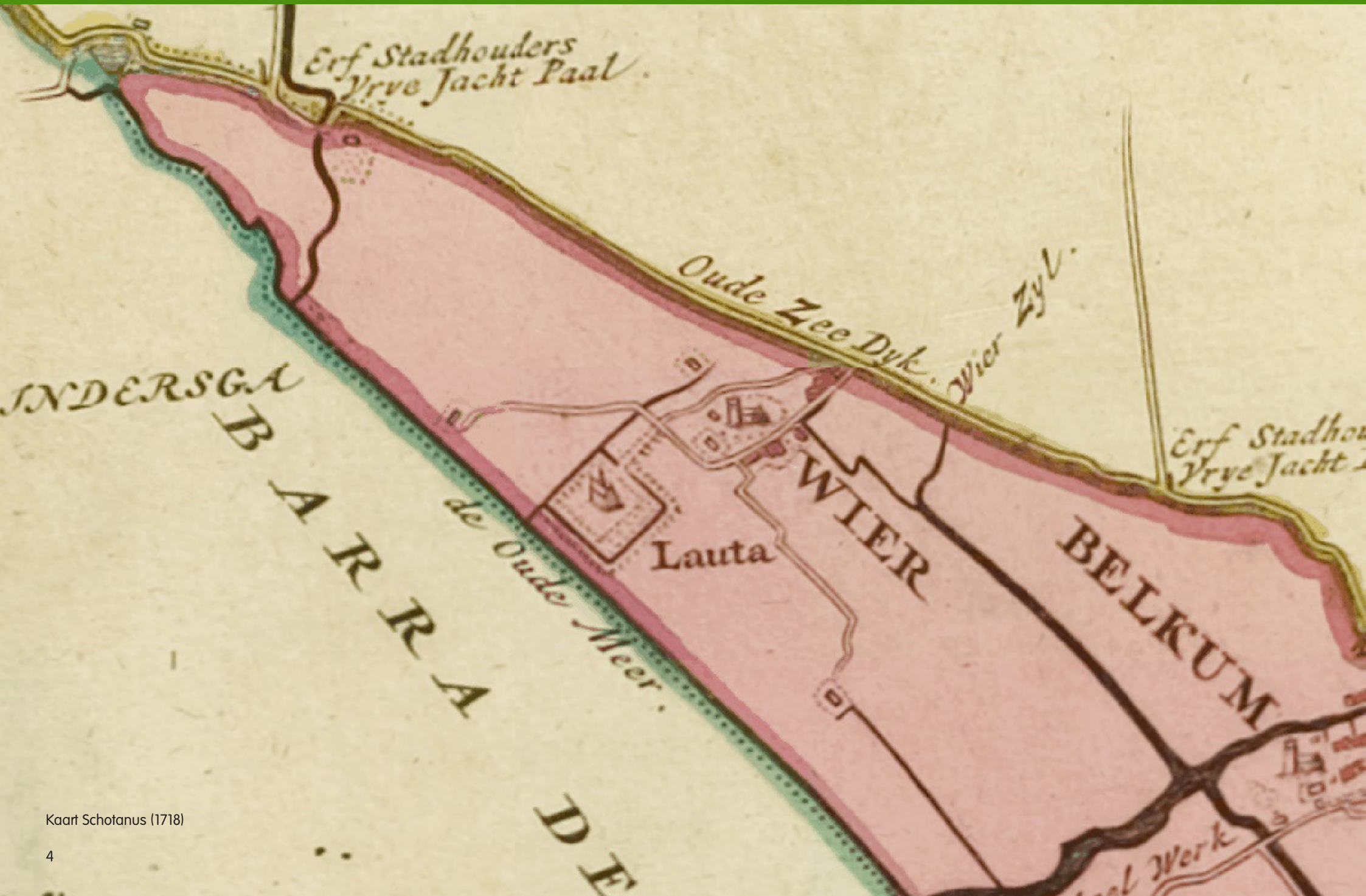

Kaart Schotanus (1718)

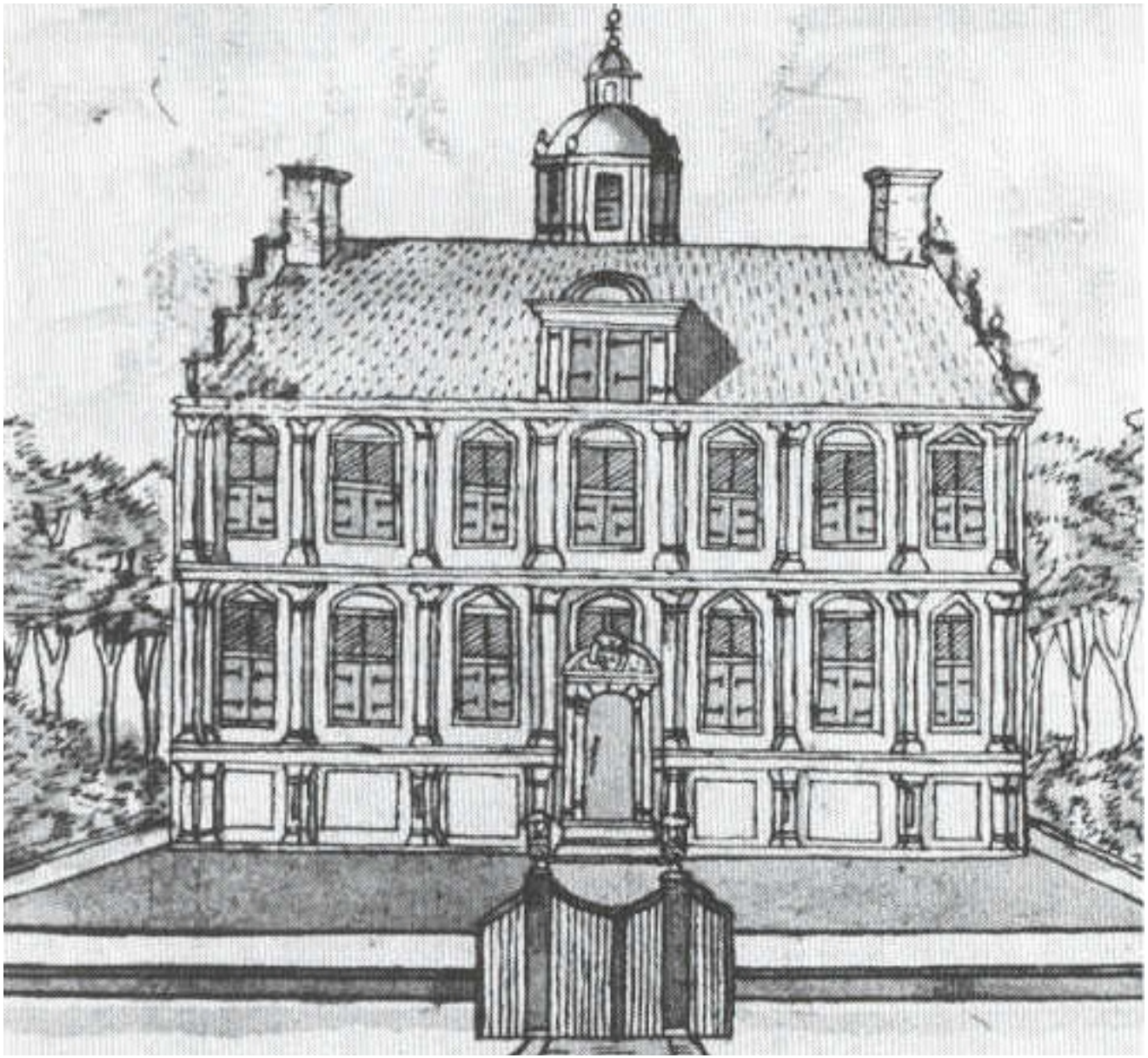

Tekening van de Lauta State door H. van Sminia uit 1778

De laatste bewoner van Lauta State, Horatius Hiddema van Knijff, had de bevoegdheid om belastingen te innen. In deze tijd werd belastinggeld vaak gebruikt als middel voor zelfverrijking (Huitema, 2012). De hongersnood die heerste vanaf 1740 en de anti-Oranjegezinde uitspraken van Horatius, lieten de vlam in de pan slaan bij de bevolking. Tijdens het pachtersoproer in 1748 werd Lauta State door een boze menigte afgebrand. De brand heeft de toren gespaard. Deze is nog lange tijd blijven staan. Ook het omliggende terrein bleef grotendeels intact (Stinsen in Friesland, z.d.).

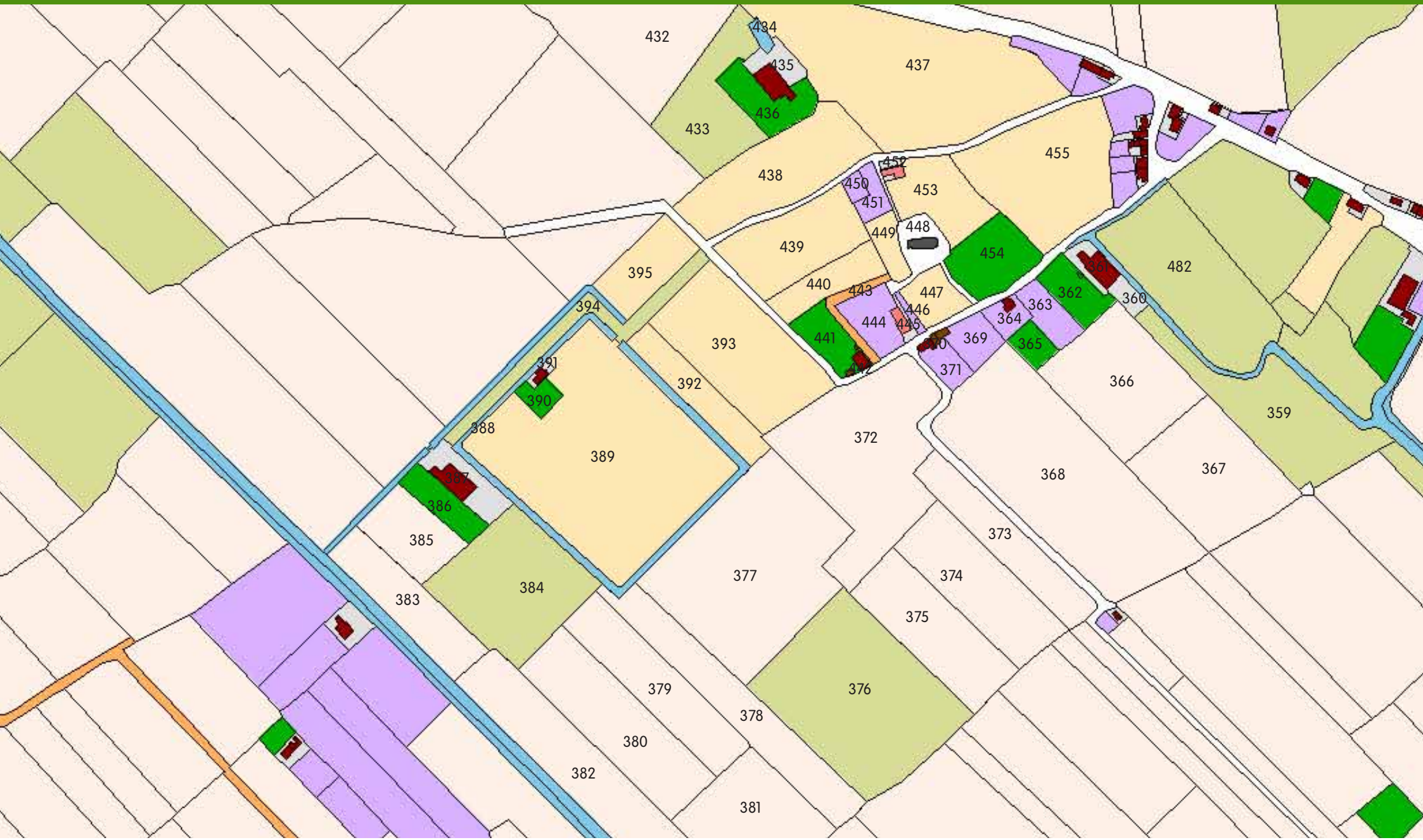

Kadastraal Minuutplan (opgemaakt in 1823)

KADASTRAAL MINUUTPLAN 1832

BESCHRIJVINGEN UIT OAT 1811-1832
Kadastraal Minuutplan is opgemaakt in 1823

De Oldenhof, oorspronkelijke Aanwijzende Tafels

Perceelsnr	Eigenaar		Soort der eigendom
359	Maria Frederika Aurelia Vegelin van Claerbergen		Weiland
360	" "		Erf
361	" "		huis en erf
362	" "		boomgaard
363	Gereformeerde diacony		tuin
364	Teeke Stoffers Postema		Huis + tuin
365	Ypeus Gjalts Reitsma		boomgaard
366	Maria Frederika Aurelia Vegelin van Claerbergen		bouwland
367	Maria Frederika Aurelia Vegelin van Claerbergen		bouwland
368	weduwe Arjen Jans Osinga	andbouwer	bouwland
369	weduwe Jelle Teekes Postema	gardeniersche	tuin
370	" "		schuur
371	" "		huizing + tuin
372	weduwe Arjen Jans Osinga	landbouwer	bouwland
373	Jelle Jelles Postema	gardenier	bouwland
374	Gereformeerde diacony		bouwland
375	weduwe Jelle Teekes Postema	gardeniersche	bouwland
376	Ulrich Herman Wielinga Huber	regter	weiland
377	" "	"	bouwland
378	" "	"	bouwland
379	" "	"	bouwland
380	" "	"	bouwland
381	" "	"	bouwland
382	" "	"	bouwland
383	" "	"	bouwland
384	" "	"	weiland
385	" "	"	bouwland
386	" "	"	boomgaard
387	" "	"	huis + erf
388	Maria Frederika Aurelia Vegelin van Claerbergen		gracht of vijver van vermaak
389	" "		gardeniersland
390	" "		boomgaard
391	" "		huis + erf
392	" "		gardeniersland
393	Ulrich Herman Wielinga Huber	regter	gardeniersland
394	Maria Frederika Aurelia Vegelin van Claerbergen		weiland
395	Ulrich Herman Wielinga Huber	regter	gardeniersland
396	" "	"	bouwland
397	" "	"	bouwland
398	" "	"	bouwland
399	" "	"	bouwland
430	Wietje Hendriks de Vries	landbouwer	bouwland
431	weduwe Arjen Jans Osinga	landbouwer	bouwland
432	Ulrich Herman Wielinga Huber	regter	bouwland
433	" "	"	weiland
434	" "	"	water als weide
435	" "	"	huis en erf
436	" "	"	boomgaard
437	" "	"	gardeniersland
438	" "	"	gardeniersland
439	Gereformeerde kerk		gardeniersland
440	Tiede Leenderts van den Akker	landbouwer	gardeniersland
441	" "	"	boomgaard
442	" "	"	huis + schuur
443	Gereformeerde Kerk		Laan of cingel als bouwland
444	" "		tuin
445	" "		Pastoryhuis
446	" "		tuin
447	Gereformeerde diacony		gardeniersland
448	Gereformeerde kerk		kerk + kerkhof
449	School		gardeniersland
450	Gereformeerde kerk		tuin
451	Gereformeerde diacony		tuin
452	School		School huis+erf
453	School		gardeniersland
454	Maria Frederika Aurelia Vegelin van Claerbergen		boomgaard
455	" "	"	gardeniersland

Topografische Militaire Kaart (1864)

Lautastate Wier 1824

In de 19e eeuw veranderde er relatief gezien weinig aan het terrein van de voormalige Lauta State. Opvallend is wel de verandering van de benaming. Aanvankelijk werd het terrein op kaarten nog altijd aangeduid met "Lauta". Op een gegeven moment veranderde dit echter in "De Bosch". Dit had alles te maken met de dichte begroeiing op het terrein. De boomgaard is bijvoorbeeld tot in ieder geval 1830 blijven staan. Echt een bos was het niet, maar in de vrij kale omgeving van het dorp Wier was de begroeiing wel opvallend te noemen. De kenmerkende Stinzenflora verdween na verloop van tijd grotendeels van het terrein, maar is op een aantal plekken in de omgeving nog altijd te aanschouwen (Borsen, z.d.). Het terrein van de voormalige Lauta State was in de 19e eeuw in eigendom van de familie Vegelin van Claerbergen. Deze adelijke familie bezat veel land in de omgeving (OAT, 1823).

Kaart Eekhoff 1851

Situatiekaart van de weg Wier - Berlikum - Beetgum 1853

Topografische Kaart (rond 1900)

Luchtfoto 1975 met een onbeplant Lauta State (linksboven)

De naam "De Bosch" is tot ver in de 20ste eeuw in gebruik gebleven voor het voormalige terrein van Lauta State. Vrijwel alle begroeiing was echter verdwenen. Tot 1958 werd het terrein bewoond. Er stond een klein huisje dat in de volksmond "het washuis" genoemd werd. Het is onduidelijk of dit huis er voor de brand al stond, of dat het later pas gebouwd is. Na de sloop van het huis kreeg het terrein al snel een landbouwfunctie. Tijdens de ruilverkaveling werden ook de sloten gedempt en kreeg het terrein zijn huidige vorm (Borsen, z.d.).

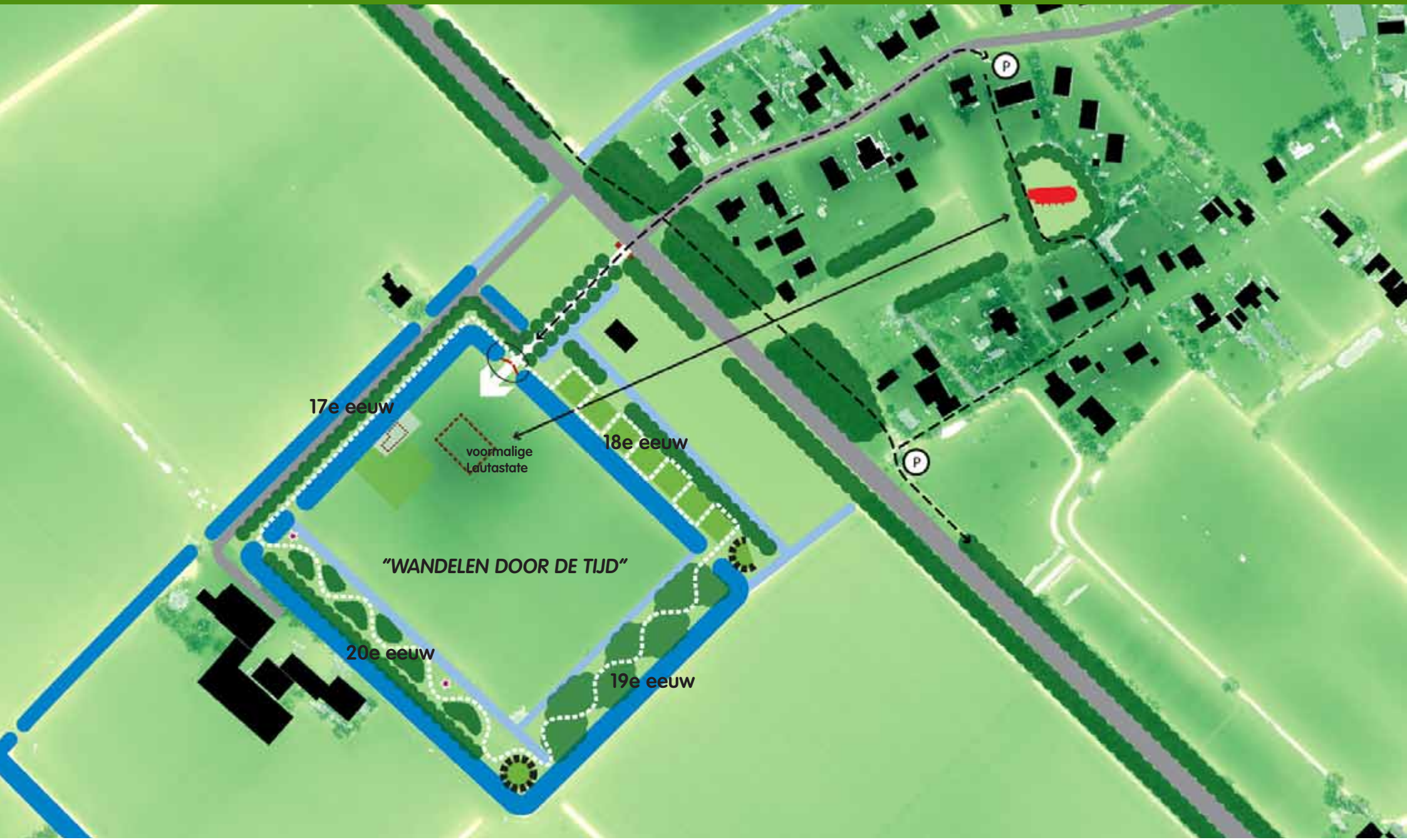

Conceptschets

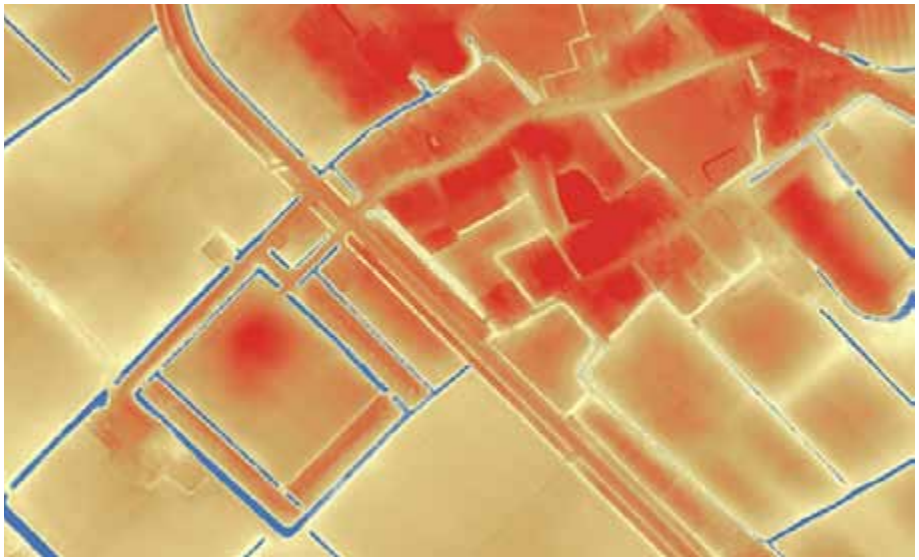

Fragment van de Actuele Hoogtekaart Nederland (AHN2)

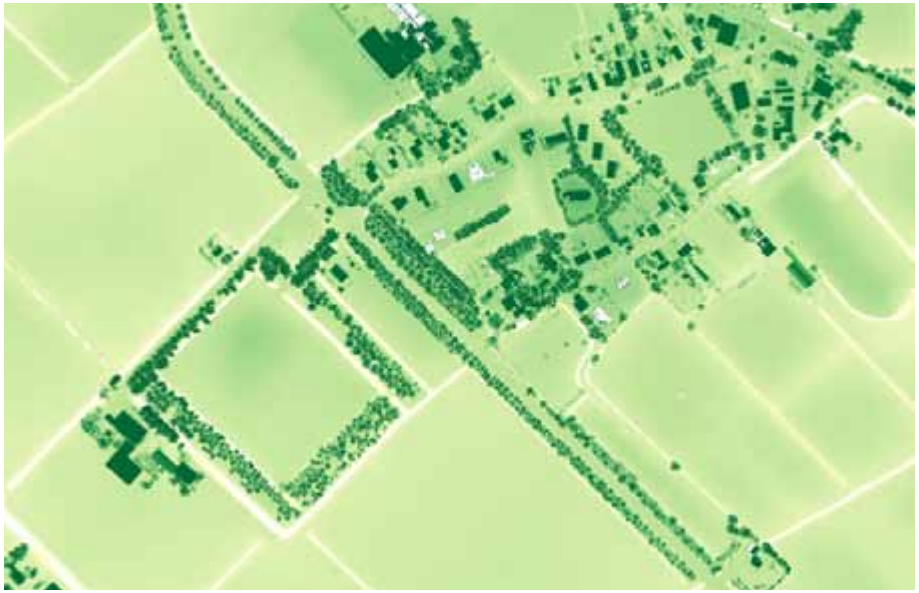

Fragment van de Actuele Hoogtekaart Nederland (AHN2) met beplanting

WANDELEN DOOR DE TIJD

Om het verhaal van het verleden weer zichtbaar te maken worden de vier zijden rondom de gracht ingericht op basis van de verschillende sferen door de eeuwen heen.

1. 17e eeuws; de laan langs de gracht.
2. 18e eeuws; gardeniersland, de moestuin, fruitbomen en waterput.
3. 19e eeuws; de landschappelijke aanleg met vele solitaire bomen.
4. 20e eeuws; met zicht over het óude en 'nieuwe' land (boerderij).

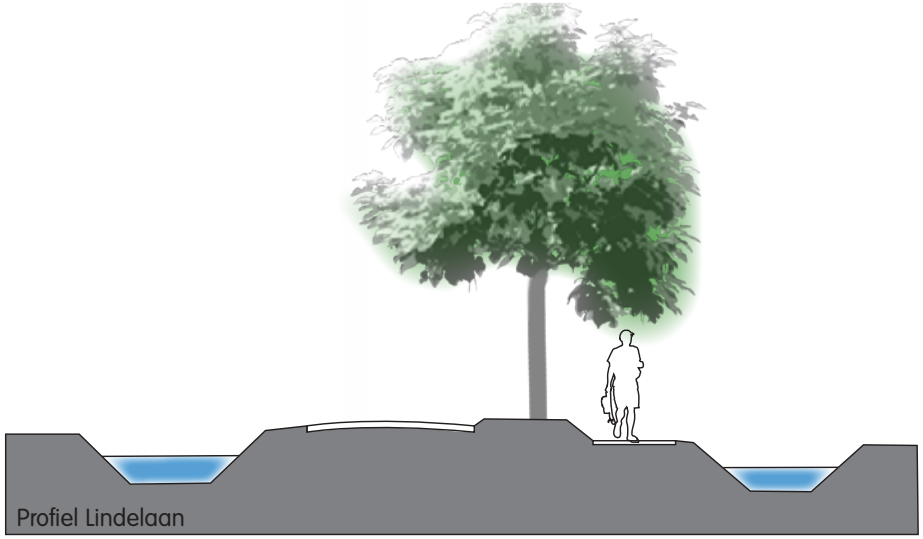

DE LINDELAAN

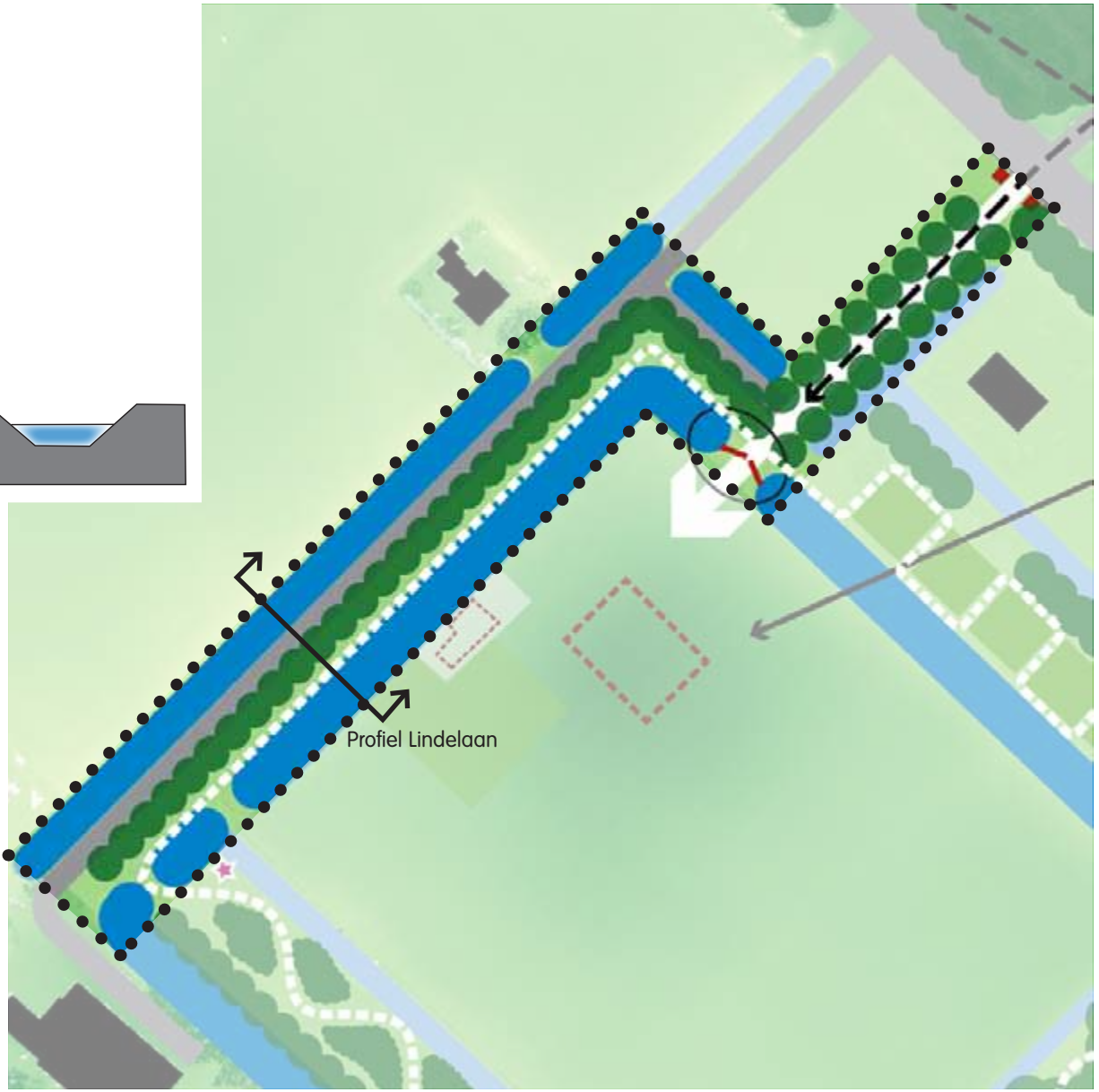

DE TUINDERIJ

Iepenrij bestaand met onderbegroeiing, meidoorn, sleedoorn, vlier, veldesdoorn

SINGELPAD (KUNSTOBJECTEN)

Solitaire bomen:

plataan
kastanje
rode beuk
treurwilg
pimpernoot

ZONNEWIJZER

Vruchthoudende soorten:

braam

framboos

vlier

fruitbomen

"Sinnehuuske"

"Astronomisch verhaal"

"Singel van nut en plezier"

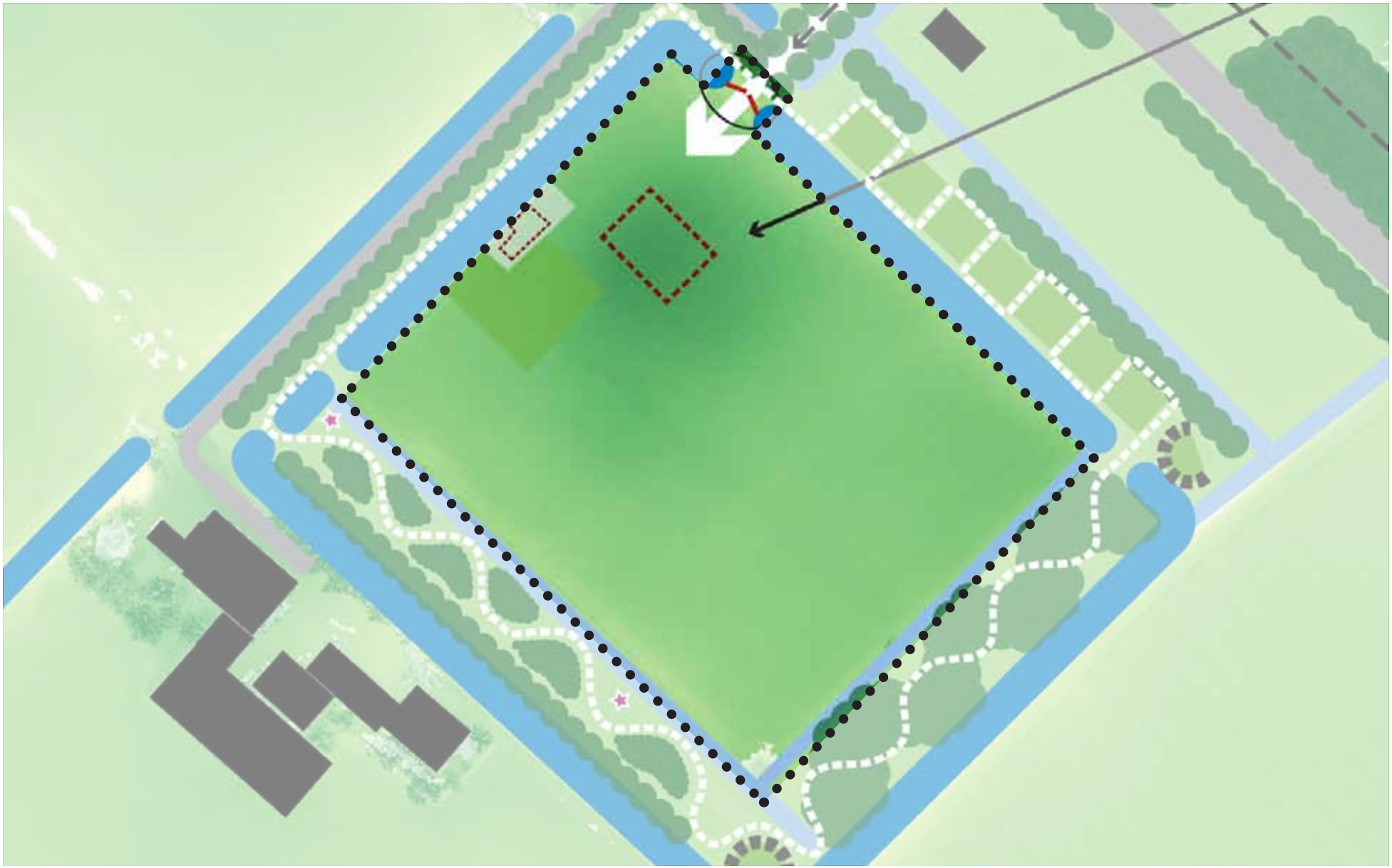

INSPIRATIE VOORMALIGE LAUTASTATE

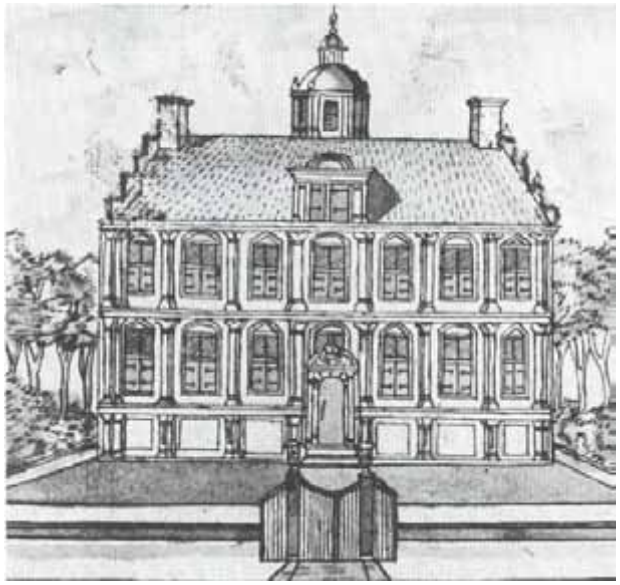

Voorbeeld verdwenen erfgoed

COLOFON

Lauta State Wier

Concept, 13 oktober 2015